

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р **Невяна Георгиева Фесчиева, дм**

на дисертационен труд
на **Стоянка Христова Янчева**

на тема:

„Сестрински подход при пациенти с обструкционна сънна апнея-оценка на физиологични промени и благоприятни последици ”

Научни ръководители:

Доц. Мариана Николова Димитрова, д.о.з.

Проф. д-р Марио Петров Милков, д.м.

за присъждане на ОНС „доктор”

в област на висшето образование 7.1.Здравеопазване и спорт,
професионално направление 7.4. научна специалност “Управление на здравните грижи”

Със заповед № Р 109-351/18.07.2023 г. на Ректора на МУ - Варна, предвид доклад с вх.№ 102-1489/10.06,2023 на проф. Силвия Борисова Димитрова, д.оз.н., ръководител катедра „Здравни грижи“ и с решение на Факултетния съвет на ФОЗ по протокол №208/07.07.2023 г. и доклад с вх.№ 104-710/12.07.2023г. от проф. Антония Димова - Йорданова, д.м. - Декан на ФОЗ - съм избрана за външен член на научното жури, а на неговото първо заседание съм определена да представя рецензия за дисертационния труд на тема „Сестрински подход при пациенти с обструкционна сънна апнея - оценка на физиологични промени и благоприятни последици“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научната специалност „Управление на здравните грижи”, професионално направление 7.4. Обществено здраве.

Кратки биографични данни за докторантката. Завършила е полувисше медицинско образование в ПМИ във Варна през 1987 г. със специалност “медицинска сестра - общ профил”, през 2001 г. в МУ-Плевен придобива балалавърска степен по Здравни грижи и през 2018 г, отново в Плевен е магистър по “Управление на здравните грижи”. Професионалният ѝ път е свързан с УМБАЛ “Св.Марина”, където в Клиниката по пулмология и фтизиатрия” работи като медицинска сестра от 1987 г. до 2020 г. От 2017 г. е преподавател в Катедра Здравни грижи, а от 2019 г. пак там е избрана за асистент на длъжност 0,50. От 2021 г. съвместява преподавателската работа в МУ с работа в Психиатрична клиника на УМБАЛ “Св. Марина”. Активно участва в научния живот на Катедра “Здравни грижи” - има 14 публикации и е съавтор на учебни ръководства за

студенти. На 14.10.2020 г. е зачислена за редовен докторант към същата катедра. По отношение на докторантурата е изпълнила наукометричните изисквания на ПРАС на МУ-Варна и със Заповед на Ректора на МУ-Варна Р-109-300/ 07.06.2023 г. е отчислена с право на защита. Не се установяват нарушения в процедурата. Владее писмено и говоримо на много добро ниво руски език и на добро ниво- английски .

Обобщение: Ас. Стоянка Янчева има продължителен стаж в Клиниката по пулмология и фтизиатрия на УМБАЛ “Св.Марина”, където е придобила опит с пациенти с ОСА, които са обект на дисертационния ѝ труд. Има преподавателски стаж и вкус към научно-изследователска работа, доказан със значителната ѝ публикационна активност.

Обща характеристика на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд съдържа 211 страници, от които 162 стр. текст, 24 стр. Литература и 4 приложения на 24 стр. Илюстриран е с 95 фигури, 10 таблици.. Библиографската справка включва 269 литературни източника, от които 68 са на кирилица и 201 – на латиница.

Дисертационният труд е структуриран в следните пет основни, добре балансирани по съдържание, глави: Въведение -2 стр. Глава първа- Литературен обзор - 56 стр.; Глава втора-Методология - 8 стр.; Глава трета - Резултати и обсъждане - 77стр.; Глава четвърта - Оптимизиране грижите за пациенти с ОСА (обобщение, идеен проект) -10 стр.; Глава пета - Изводи, Приноси - 6 стр.

Актуалност на дисертационния труд.

Синдромът на обструкционната сънна апнея (ОСА) е признат като общо клинично състояние, което заема значимо място по разпространение сред нашето население (4 - 9% сред мъжете и 2 - 4% сред жените), макар че редица проучвания сочат по-високи числа на честотата на дихателните нарушения по време на сън (ДНВС). Като се имат предвид сериозните нарушения на здравето състояние и дългосрочните последици, медицински и икономически, от нелекуваната сънна апнея, наложителен става анализът на причините, водещи до подценяване на превенцията, откриването и продължителното лечение на ОСА. Сериозният финансов ресурс, необходим за лечение и за сега непокрит от НЗОК, поставя въпроси за рационализиране организацията на помощта за пациенти с ОСА и включване на медицинските сестри в т.н. сомнологичен процес. Тяхното академично образование, подготовка за широкоспектърни грижи са основание да се търсят възможности да поемат функции, които биха подпомогнали пациентите с ОСА във всички етапи на оказване на профилактична и лечебна помощ и постигане на по-добро качество на

живот. Липсата на проучвания в тази насока прави дисертационния труд навременен и перспективен.

Оценка на Литературния обзор. Докторантката изгражда литературния обзор върху голям брой източници, демонстрира много добро познаване на проблема и очертава логически картината на медицината на съня в развитие. Въз основа на клинически характеристики, диагностични подходи, рискови фактори и здравни и икономически последици, тя определя най-съществените проблеми на ОСА. Допълвайки ги със съществуващата у нас нормативна уредба, ас. Янчева прави извод, че това състояние, въпреки доказаната му социална значимост, практически все още не е заето подобаващо място, няма визия за ранното му откриване, съществуват финансови, организационни и психологически бариери по пътя на ефективното му лечение. Втората част на обзора е посветена на опита на редица държави да включват медицинската сестра в сомнологичния екип, обгрижващ пациенти с ОСА в различните етапи на медицинската помощ за тях. Съществено място заема представеният концептуален модел на ролята на медицинската сестра, които са основополагащи в собственото изследване. Специално удареие докторантката поставя на практиката на задължително сертифициране на медицинските сестри като условие за работа в сомнологичен екип. По своето съдържание литературният обзор представлява едно съвременно теоретично изследване. Поради своя новаторски характер, той би имал роля за запознаване на медицинската общественост с проблема за нарушения на дишането по време на сън, а частта за участието на медицинската сестра представлява самостоятелен принос на дисертационния труд. Изводите от литературния обзор са в основата на целеполагането на научния труд.

Оценка на цел, задачи и методология. Цел на дисертационния труд е да се проучи и оцени организацията на здравните грижи при лица с обструктивна сънна апнея, да се определи мястото на медицинската сестра в етапите на сомнологичния процес и тази база се предложат подходи за оптимизиране на грижите. За изпълнение на целта са поставени седем задачи и формулирани четири хипотези. Приложени са разнообразни методи, адекватни на поставените задачи и целевите групи. Методологията включва провеждането на три самостоятелни проучвания, обезпечаващи необходимата информация за изпълнение на поставените задачи. Всяко от тях е описано много добре с конкретни цел, методи, подбор на изследван обект, разработен и приложен инструментариум. Накратко проучванията са:

1. Теоретично проучване

с цел да се установят тенденциите в диагностиката, лечението, проследяването и контрола на синдрома ОСА в света и България. Да се посочат добрите практики в международен план при оказване на грижи за пациенти с ОСА и участието на медицинските сестри; *метод* - *описателен обзор* чрез търсене по избрани ключови думи в научни бази данни Scopus, Google scholar, Pub Med ;

2. Количествено проучване с три клона: медицински сестри, пациенти, лекари

- *с цел* да се проучи и оцени организацията при оказване на грижи за пациенти с ОСА и разкрие ролята на медицинската сестра в сомнологичния екип; **обем на проучването - 250** лица разпределени по групи: *медицински сестри* (n=140), предоставящи грижи за лица със синдром на ОСА в лечебни структури на болнична и доболнична помощ, доказали своята компетентност в тази насока; *лица диагностицирани със синдром на ОСА* чрез полисомнография, полиграфия в същите лечебни заведения (n=80); *експерти – лекари* с опит в лечението на нарушения на дишането по време на сън, работещи в същите лечебни заведения (n=30); **методи** - *пряка анонимна индивидуална анкета* за събиране на информация, мнения и оценки на пациенти с ОСА, медицински сестри и лекари относно качеството, ефективността и възможностите за оптимизиране на здравните грижи в сомнологичната практика; *статистически методи* - за систематизиране, обобщаване, анализ и интерпретация на статистическите данни с оглед разкриване същността на наблюдаваните явления и взаимовръзките. Приложени: *сравнителен анализ, вариационен анализ, параметричен анализ, непараметрични методи, Алфа на Cronbach, корелационен анализ, табличен и графичен метод* за представяне на данните. Статистическият анализ на данните е извършен чрез SPSS v. 19.0. **Инструментарий**- за всяка група респонденти докторантката е разработила анкетна карта, като е заложила някои общи за всички групи въпроси, по които да бъдат правени сравнения.

3. Качествено проучване – Дълбочинно интервю с пациенти

с цел да се установят проблемите в процеса на цялостна грижа за пациентите с ОСА през техния опит и преживявания. *Разработеният примерен въпросник съдържа 30 въпроса разпределени в четири секции:*

- *Социално – демографски характеристики;*
- *Период на насочване и диагностика;*
- *Период на лечение: общи мерки, ПАП терапия* – описва организацията на здравните грижи с фокус сестринските грижи.
- *Период на наблюдение и контрол* – описва необходимостта от амбулаторно наблюдение и контрол като фактори за терапевтичен успех.

Средната продължителност на едно интервю е между 50-60 минути. Получената информация по време на интервюто е записана, транскрибирана, обработена и обобщена.

Положителни характеристики на методологията са: съчетаване на количествени и качествени методи и специално провеждането на дълбочини интервюта, сполучлив подбор на групите респонденти и лечебните структури, от които произхождат. **Методологията на дисертационния труд отговаря на изискванията на едно съвременно научно изследване и е гаранция за валидността и надеждността на получените резултати. Очевидна е добрата методологична подготовка на**

докторантката да провежда самостоятелна изследователска работа, което е задължително условие за получаване на ОНС “доктор”.

Оценка на резултатите и приносите.

Собствените резултати и обсъждане са представени по отделните проучвания, като най-голям дял заемат резултатите от количественото проучване, съответен на неговата мащабност с три клона и търсене в широк план на статистически зависимости. Впечатляващи се резултатите от качествено проучване- дълбочинните интервюта, чрез опита и личните преживявания на пациентите, извеждат всички “болни въпроси”, подозирани или явни на организацията на медицинска помощ за пациенти с ОСА. Собствените резултати съдържат изключително богата информация, каквато за първи път се появява в нашата научна литература по проблема, особено отнасящата се до участието на медицинската сестра в сомнологичния екип. Освен по видове проучвания, докторантката представя и сравнителен анализ на отношението на отделните групи респонденти в количественото проучване към проблемите на автономни сестрински практики, което за първи път става обект на научно изследване.

Високо оценявам направеното в глава четвърта Обобщение и идеен проект за оптимизиране грижите за пациенти с ОСА. Докторантката проявява самостоятелно мислене и не върви по рутинния път, а осмисля творчески резултатите и предлага срочен пилотен проект с акт на МЗ, в който да бъде заложено участието на медицинската сестра в отделните етапи на развитието на ОСА. Прилага собствени разработки на проактивен подход за участие на медицинската сестра в обучението на пациентите, модел на карта за проследяване на промените в състоянието на пациентите с ОСА и тематичен курс към СДО.

Изводите логически следват от резултатите от отделните проучвания. Те потвърждават липсата на адекватно отношение на обществото и на здравната система към социално-значимия проблем ОСА, нарастващ поради увеличаване на неговите предиктори от поведенчески характер; липсата на регистър на болните с ОСА лишава България от включване в действащата европейска база данни за сънна апнея. Липсата на система за ранно откриване е честа причина за късно диагностициране и по-ниско качество на живот на пациентите с ОСА. Все още няма достатъчно добро разбиране сред медиците за дома като място на оказване на грижи за пациенти с ОСА, което е в противоречие със световната практика. Еднопосочно е менението, че медицинската сестра трябва да се включи в сомнологични екип, но след специална подготовка.

Изводите, изхождащи от богато информативно проучване, ще бъдат важни за всеки изследовател по проблема в близко бъдеще.

Изразявам съгласие с представените приноси, които са обосновани от проведено за първи път мащабно проучване върху потребностите на пациенти с ОСА, оценени от лекари, медицински сестри, както и от самите пациенти; разкрити са в международен план добри практики за участие на медицинските сестри в оказване грижи за пациенти с ОСА; за първи път е изследвана ролята на медицинската сестра като член на сомнологичния екип и предложени сестрински компетенции за оказване на съответните грижи; разкрити са бариерите пред пациентите с ОСА и посочени пътищата за тяхното преодоляване. Налице са оригинални практико-приложни приноси.

Авторефератът отразява най-съществените страни на дисертационния труд. Във връзка с дисертацията са направени три пълнотекстови публикации в български списания, като и в трите докторантката е водещ автор.

Заключение

Дисертационният труд на на тема „Сестрински подход при пациенти с обструкционна сънна апнея - оценка на физиологични промени и благоприятни последици“ е завършен научен продукт, актуален по тематика, разработен по правилата на съвременните научни проучвания, със широк спектър на приложени методи и високо качество на разработката, с обем и широта, надвишаващи изискванията за ОНС “доктор”. Приносите, теоретико-познавателни и практико-приложни, са оригинални и значими. Дисертационният труд напълно отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника на МУ - Варна за неговото прилагане. Във връзка с всичко изложено по-горе давам убедено своята положителна оценка и препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „**доктор**” по научната специалност „Управление на здравните грижи”, професионално направление 7.4. Обществено здраве на **ас. Стоянка Христова Янчева**

19. 09.2023 г.

Рецензент:

/доц. Невяна Фесчиева, д.м./